

Grammaticalization of the Verb "gereftan: to take" and its Modal Functions*

Fahimeh Tasalli Bakhsh¹

Abstract

1. Introduction

Diachronic approaches to the study of Persian language help us understand not only the historical features of this language, but also the characteristics of its modern usage. There are linguistic forms in New Persian derived from the verb “gereftan: to take” which play a modal role in sentences and indicate hypothetical actions and irrealis modality; in other words, they are used to help us express the modal concept of assumption and imagine unrealistic conditions. An example of such function can be seen in the following proverb:

“giram pedar-e to bud fāzel / az fazl-e pedar to rā če hāsel?”

“Let me suppose that your father was a wise man, / what does his wisdom to do with you?” i.e. “Never mind who your grandfather was, what are you?”

The main purpose of this article is to answer the question of how the verb "gereftan: to take" has acquired such a modal usage. In order to answer this question, it is necessary to show the process in which the

---

* Article history:

Received 15 June 2022

Received in revised form 14 February 2023

Journal of Iranian Studies, 22(43), 2023

Accepted 23 February 2023

Published online: 23 August 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Ph.D graduate of Ancient Languages and Culture from UT, Tehran, Iran. Email: fahim.tasalli@ut.ac.ir

verb "gereftan: to take" gradually takes distance from its lexical meaning and gets closer to grammatical functions.

2. Methodology

In this article, after a review of the literature, we go through the theoretical framework of the study regarding grammaticalization and modality. Accordingly, grammaticalization is defined as a process of change in languages through which lexical forms containing independent semantic meanings gradually obtain grammatical functions, for example to represent modality, aspect, etc. The linguistic form subject to changes such as desemantization and phonetic reduction may, depending on the context, play a double role for a long period of time both as lexical and grammatical element. On the other hand, in a specific language, there might be several approaches to indicate a single grammatical sense such as modality. As time goes by, one of these approaches can overcome the others for the sake of its higher frequency of use in different contexts. As a result of later changes, such linguistic form may be decategorized and function merely as a grammatical device. The whole process of grammaticalization is under the influence of reanalysis and analogy.

Before jumping to discussion, it is necessary that we review the definition of modality too. According to Lyons (1977), modality refers to the speaker's opinions and attitudes towards propositions expressed with language or circumstances. Concepts such as assertion, obligation, supposition, etc. are amongst modal situations. Every language has its own specific tools to represent modality including "lexical" ways or "grammatical / semi-grammatical" linguistic devices such as verbal mood, modal verbs, adverbs of modality and. In New Persian, modality is more expressed by modal verbs and adverbs than by the verb moods.

Within this framework and through a diachronic approach, we will discuss the different functions of the verb “gereftan: to take” in Persian. More specifically, here, evidence extracted from texts written in Old Persian, Middle Persian and New Persian is analyzed to clarify the process of grammaticalization of the verb “gereftan: to take” and its modal functions in these contexts.

3. Discussion

The root “grab” in Old Persian texts, signifies “own something”, “seize something (as possession of / as prisoner)” (see Kent, 1953):

- 1) xšačam hauv agarbāyatā: He seized the kingdom. (DB I, 41-42)
- 2) ...avam Vahyazdātam agarbāya...: That Vahyazdata they took prisoner. (DB III, 47-48)

Later usages of the verb “gereftan: to understand” is not attested in Old Persian but can be traced back to Avestan texts (see Bartholomae, 1961):

- 3) hiiaṭ ʒβā hēm cašmainī hōṅgrabəm: When I grasp you with my eyes. (Yasna 31.8, Humbach et al., 1991)

Also, the root “grabh” in Sanskrit is used to signify “to understand”, “to learn”, “to calculate”, etc. (see Monier- Williams, 1899).

In Middle Persian Zand texts, influenced by translation from Avestan, the verb “grift- / gīr-” is used to mean “perceive through the senses” (Changizi, 2016). More specifically, the formula “pad... grift- / gīr-” is frequently used in Middle Persian texts signifying “to consider”, “to suppose” and “to learn”:

- 4) mēnōg ī xrad pad puštībānīh gīrēnd...: When they consider / choose the spirit of wisdom as (their) guardian. (Anklesaria, 1913)
- 5) “wāzag [ō] awe gōwišn ke wīr a’ōn ku frāz gīrēd.”

“It is necessary to say the word to a person who has such comprehension that he grasps it.” (Dēnkart vi, Shaked, 1979)

In New Persian, “gereftan” is used to construct some compound verbs such as “yād gereftan: to learn”, “pand gereftan: take advice”, “ebrat gereftan: to learn a lesson”, etc. In some contexts, the noun phrase object is replaced by a subordinate clause. Such changes pave the way for the verb “gereftan” in New Persian, to be topicalized, desemanticized and finally distanced from its lexical meaning. As a result, some forms of the verb “gereftan” go further in the path of grammaticalization to express modal concept of hypothetical actions and irrealis modality.

The forms attested in the texts and also in colloquial and everyday language are restricted to the singular imperative ({be}-gir) (6), plural imperative (be-gir-id), in subjunctive mood, in present tense, first-person singular (gir-am) (7) and first-person plural (gir-im) (8), and first-person singular verb conjugated in past tense (gereft-am) (9).

6) “gir ke giti hame čang ast-o nāy ...”: “let’s say the whole world is {full of the sound of} harp and ney ...” (A poem by Anvari)

7) “giram ke dar bāvar-e-tān be xāk nešaste-am / va sāqehā-e javānam az zarbehā-e tabarhā-tān zaxmdār ast / bā riše če mi-kon-id?”

“let’s say in your assumption I got broken down and defeated / and my young stalks are wounded by the blows of your axes / what are you going to do with roots?” (A Poem by Dadvar, 1990)

8) “towbe gir-im ke bāz ast dar-aš sud-aš čist?”

“Let’s say the gate of repentance is open, what is the point?” (Unpublished poem by H. Zahmatkesh)

9) “gereft-am ze to nātavān-tar basi-st / tavānā-tar az to ham āxer kasi-st.”

“let’s say there are many more feeble than you; Than you, at least One is more puissant, too.” (A poem by Sa’di)

The whole construction can be formulized az “giram / girim / gereftam / gir (that) X, then Y” in which, X is the sentence expressing the hypothetical situation and Y is the one expressing its would-be result.

4. Conclusion

In this paper, different functions of the verb “gereftan: to take” in Persian were discussed. After reviewing the literature and theoretical framework of the study, evidence extracted from texts written in Old Persian, Middle Persian and New Persian was analyzed to clarify the process of grammaticalization of the verb “gereftan: to take” and its modal functions in these contexts. The results suggest that following a metaphorical extension, in specific contexts, the verb shifted to the beginning of the clause so that the noun phrase object was replaced by a subordinate clause. Thereby, due to mechanisms such as reanalysis and analogy, the first-person singular verb in past tense (gereft-am), first person singular and plural verb in present tense (gir-am, gir-im) and the imperative form of the verb ({{be}gir) have gradually lost their lexical characteristics and gone further in the path of grammaticalization to indicate hypothetical actions and irrealis modality.

Keywords: grammaticalization, modality, gereftan, Persian language

How to cite: Tasalli Bakhsh, F. (2023). Grammaticalization of the verb "gereftan: to take" and its modal functions. *Journal of Iranian Studies*, 22(43), 213-239.
<http://doi.org/10.22103/JIS.2023.19672.2353>

دستوری شدگی فعل «گرفتن» و کاربردهای وجهی آن*

فهیمة تسلی بخش (نویسنده مسؤل)^۱

چکیده

صورت‌هایی از فعل «گرفتن»، در فارسی امروز، برای بیان مفهوم وجهی فرض و تصویر شرایطی غیر واقعی به کار گرفته می‌شوند. این پژوهش، پس از مرور بر پیشینه تحقیقات انجام‌شده در این حوزه و معرفی مبانی نظری در دو حوزه وجهیت و دستوری شدگی، با رویکردی در زمانی، به کاربردهای مختلف فعل «گرفتن» در فارسی باستان، فارسی میانه و فارسی نو پرداخته و با مرور شواهدی از سه دوره زبان، روند دستوری شدگی این فعل و کاربردهای وجهی آن را مورد توجه قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در این روند، بسط استعاری، مقدم شدن فعل و پذیرفتن بند پیرو به عنوان مفعول باعث شده است تا از طریق ساز و کارهایی مثل بازتحلیل و قیاس، صرف‌های اول شخص مفرد ماضی، اول شخص مفرد و جمع مضارع و صورت‌های امر از فعل «گرفتن» از شکل واژگانی خود فاصله بگیرند و با نزدیک‌تر شدن به کاربردهای دستوری، برای بیان وجهیت غیر واقعی و فرضی به کار گرفته شوند.

واژه‌های کلیدی: دستوری شدگی، وجهیت، گرفتن، زبان فارسی.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۲۵ تاریخ ویرایش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۰۴

DOI: 10.22103/JIS.2023.19672.2353

مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۲، شماره ۴۳، شهریور ۱۴۰۲، صص ۲۰۹-۲۳۵

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دکتری فرهنگ و زبان‌های باستانی، تهران، ایران. رایانامه: fahim.tbk@gmail.com

۱. مقدمه

پژوهش در حوزه زبان فارسی، با رویکرد درزمانی (diachronic)، علاوه بر این که شناختی از ویژگی‌های تاریخی زبان فارسی به دست می‌دهد، به درک ویژگی‌های امروز این زبان نیز کمک می‌کند. صورت‌هایی از فعل «گرفتن»، در فارسی امروز، برای بیان مفهوم وجهی (modal) فرض و تصویر شرایطی غیر واقعی به کار گرفته می‌شوند. نمونه‌ای از این کاربرد را در ضرب‌المثل زیر می‌توان دید:

«گیرم پدر تو بود فاضل / از فضل پدر تو را چه حاصل»

هدف اصلی این مقاله پاسخ به این پرسش است که چطور فعل «گرفتن»، که غالباً در معنای «ستاندن» و «در تصرف یا تملک درآوردن» به کار می‌رود، چنین کاربرد وجهی‌ای کسب کرده است. برای پاسخ به این پرسش، لازم است نشان دهیم که طی چه فرایندی، فعل «گرفتن»، در طول زمان، از کاربرد واژگانی (lexical) به کاربرد دستوری (grammatical) رسیده است. به این منظور، پس از مروری بر پیشینه مطالعات انجام‌شده، مبانی نظری پژوهش را بررسی خواهیم کرد که شامل دستوری‌شدگی (grammaticalization) و وجهیت (modality) است. سپس، به کاربردهای فعل «گرفتن» در فارسی باستان، فارسی میانه و فارسی نو خواهیم پرداخت و با مرور شواهدی از سه دوره زبان، روند دستوری‌شدگی این فعل و کاربردهای وجهی آن را مورد توجه قرار خواهیم داد.

۱-۱. پیشینه تحقیق

بیشترین پژوهش‌ها در خصوص دستوری‌شدگی در زبان فارسی را داوری و نغزگوی کهن انجام داده‌اند که در کتابی با عنوان زبان فارسی در گذر زمان گرد آمده است (داوری و نغزگوی کهن، ۱۳۹۵).

به‌طور به‌خصوص، سیر دستوری‌شدگی برخی افعال وجهی، پیش از این، موضوع برخی پژوهش‌های زبانی بوده است: همایون‌نفر (۱۳۹۲) به دستوری‌شدگی افعال وجهی از منظر

هم‌زمانی پرداخته و داوری (۱۳۹۴) تکوین و تحول معانی وجهی فعل «باید» را مورد مطالعه قرار داده است. جعفری‌دهقی و همکاران (۱۳۹۹) دستوری‌شدگی فعل «رسیدن» و کاربردهای وجهی آن را بررسی کرده‌اند. تسلی‌بخش و چنگیزی (۱۳۹۹الف و ۱۳۹۹ب)، در دو مقاله، دستوری‌شدگی صورت‌های وجهی از فعل‌های «گفتن» و «انگاشتن» را موضوع پژوهش قرار داده‌اند. به طور جداگانه نیز چنگیزی (۱۳۹۹) دستوری‌شدگی فعل «هشتن» و تسلی‌بخش (۱۴۰۰) دستوری‌شدگی صورت‌های وجهی فعل «پنداشتن» را مطالعه کرده‌اند.

درخصوص تحولات و ابعاد معنایی فعل «گرفتن»، چند مقاله شایان ذکر است: نخست چنگیزی (۱۳۹۴) برای بررسی واژه «گرفتار» به‌عنوان صفتی برای «بهمن»، تحولات معنایی «گرفتن» تا رسیدن به دوره میانه را مورد توجه قرار داده است و در مقاله دوم، عبدالکریمی و چنگیزی (۱۳۹۶)، با بررسی در زمانی و شناختی، چندمعنایی فعل «گرفتن» را تحلیل کرده‌اند. عموزاده و همکاران (۱۳۹۵)، بر اساس انگاره چندمعنایی اصول‌مند (Principled Polysemy Model) و دلارامی‌فر و همکاران (۱۳۹۶) نیز با رویکرد معنی‌شناسی قالب‌بنیاد (Framenet) فیلمور (Filmore)، به معانی مختلف فعل «گرفتن» پرداخته‌اند. با در نظر داشتن پژوهش‌هایی که تا امروز در ارتباط با فعل «گرفتن» و تحولات آن انجام شده، در پژوهش حاضر، به بررسی روند دستوری‌شدگی صورت‌های مشتق از فعل «گرفتن» خواهیم پرداخت و کارکردهای وجهی آن را بررسی خواهیم کرد.

۲-۱. مبانی نظری

۲-۱-۱. دستوری‌شدگی

بنا به تعریف هاپر و تراگوت، دستوری‌شدگی، عبارت است از تبدیل صورت‌های واژگانی مستقل به عناصر دستوری (Hopper & Traugott, 2003). رویکرد عمده در بررسی دستوری‌شدگی رویکرد در زمانی و تاریخی است و هدف از آن بررسی مراحل مختلف تغییراتی است که عناصر زبانی، به تدریج و در گذر از صورت واژگانی به صورت دستوری، پشت سر می‌گذارند. معمولاً این تغییرات نه برای یک صورت واژگانی منفرد،

بلکه برای کل ساختاری که آن واژه را در خود جای داده، رخ می‌دهد (Hopper & Traugott, 2003). صورت‌های زبانی، در طی این فرایند، دستخوش تغییراتی نظیر کاهش آوایی (phonetic reduction) و کاهش مؤلفه‌های معنایی (desemanticization) می‌شوند و با ازدست‌دادن ویژگی‌های معنایی و واژگانی خود، بیشتر کارکردهای دستوری می‌یابند. اگر صورت‌های زبانی در مسیر دستوری‌شدگی پیش‌تر روند، به تدریج، دچار مقوله‌زدایی (decategorization) می‌شوند؛ یعنی از یک مقوله اصلی (مجموعه‌ای باز مانند اسم و فعل با اعضای پرشمار)، به مقوله‌ای واسط (مثل صفت و قید) و در نهایت، به مقوله‌ای فرعی (حرف اضافه، حرف ربط، فعل کمکی، ضمیر و...) بدل می‌شوند (Hopper, 1991; Heine, 2003; Hopper & Traugott, 2003).

دو عامل بازتحلیل (reanalysis) و قیاس (analogy) به پیشروی صورت‌های زبانی در مسیر دستوری‌شدگی کمک می‌کنند: شنونده، در ذهن خود، از طریق فرایند بازتحلیل، قاعده‌ای را برای ساخت یک صورت زبانی در نظر می‌گیرد که خلاف واقعیت زبانی و تاریخی است. این ساختارهای جدید حاصل از بازتحلیل، از طریق قیاس، تعمیم می‌یابند و صورت‌های زبانی بیشتری مطابق با این قواعد شکل می‌گیرند (Hopper & Traugott, 2003: 64-65).

برخی پژوهشگران، از جمله هاینه و همکارانش (Heine et al., 1991)، بر این باورند که بسط استعاری از مهم‌ترین مکانیسم‌های تغییر در دستوری‌شدگی است: از مقایسه منبع واژگانی با معنای دستوری حاصل از آن، یا از مقایسه دو معنای دستوری در طی یک مسیر دستوری‌شدگی، معمولاً می‌توان رابطه استعاری بین این دو معنی را بازیابی کرد؛ به عبارت دیگر، با این قیاس، متوجه انتقال از یک حوزه عینی‌تر به حوزه‌ای انتزاعی‌تر می‌شویم؛ البته در ضمن این انتقال، بخشی از ساختار ارتباطی‌ای که در ابتدا به‌وضوح دیده می‌شد، همچنان باقی می‌ماند.

۱-۲-۲. وجهیت

بنا به تعریف لاینز (۱۳۹۱)، وجهیت عبارت است از نگرش و رویکرد روان‌شناختی گوینده/نویسنده به کلام. این مفهوم را زبان‌شناسان، با رویکردهای مختلف و به شکل‌های مختلف، طبقه‌بندی کرده‌اند. الگویی که فون رایت (Von Wright, 1951) در منطق ارائه کرده بود، به پایه نظریات مراجع مهمی، مثل لاینز (Lyons, 1977)، پالمر (Palmer, 1986)، فرولی (Frawley, 1992)، دهان (De Haan, 1997) و ون‌در اورا و پلونگیان (Van der Auwera & Plungian, 1998)، بدل شد و همچنان، رایج‌ترین نگرش در مطالعات وجهیت است. در این الگو، وجهیت به دو دسته اصلی معرفتی یا برداشتی (epistemic) و تکلیفی یا درخواستی (deontic) تقسیم می‌شود. در وجهیت معرفتی، گوینده میزان اطمینانش را از صحت آنچه می‌گوید، نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، وجهیت معرفتی نشانگر قضاوت گوینده است، به طوری که گوینده حدس می‌زند، استنتاج می‌کند یا شواهد و منابعی برای کلامش ارائه می‌کند تا اطمینان یا عدم اطمینان خود از گفته‌هایش را نشان دهد. از طرف دیگر، وجهیت تکلیفی میزان اجباری را نشان می‌دهد که گوینده یا منبعی نامعلوم، مثل قانون و جامعه، بر فاعل، برای انجام کار وارد می‌کند. به این ترتیب، اجازه دادن یا ممنوع کردن امری و تعیین الزام و اجبار برای انجام کاری در وجهیت تکلیفی نمود پیدا می‌کند. معمولاً در کنار این دسته‌بندی دوگانه، مفهوم دیگری به نام وجهیت توانمندی (dynamic) هم مطرح می‌شود که ناظر بر قضاوت گوینده در خصوص توانایی، اراده، امکان و تمایل برای انجام کاری است.

پالمر از مهم‌ترین نظریه‌پردازان پایبند به این دسته‌بندی سه‌گانه بود (Palmer, 1986) و حتی پس از تجدید نظر در الگوی وجهیت هم، از اساس این دسته‌بندی عدول نکرد. در الگوی جدید، پالمر وجهیت را به دو دسته گزاره‌ای (propositional modality) و رخدادی (event modality) تقسیم کرد؛ وجهیت گزاره‌ای به قضاوت گوینده در خصوص ارزش صدق گزاره مربوط است و خود، دو زیرگروه معرفتی و شواهدی یا

گواه‌نما (evidential) دارد (Palmer, 2001). گواه‌نمایی، بنا به تعریف، مقوله‌ای دستوری است که نقش آن نشان دادن منبع اطلاع است. گوینده با استفاده از ابزارهای دستوری گواه‌نما، تعیین می‌کند که خود، شاهد رویداد مورد بحث بوده، آن را از کسی شنیده یا براساس قرائنی استنباط کرده است (رضایی، ۱۳۹۳). دسته دوم مورد بحث پالمر، وجهیت رخدادی نام دارد که رویکرد گوینده را به رخدادی بالقوه که هنوز واقع نشده، نشان می‌دهد و از دوزیرگروه تکلیفی و توانمندی تشکیل می‌شود (Palmer, 2001).

تا جایی که به بحث ما در این مقاله مربوط است، اشتراک نظر زبان‌شناسان، با وجود رویکردهای متفاوتی که به وجهیت دارند، در این است که بیان اطمینان یا شک و تردید، بیان فرض و حدس و گمان گوینده و توصیف شرایط غیر واقعی را ذیل مفهوم وجهیت بررسی می‌کنند.

باید توجه داشت که مفهوم وجهیت با وجه فعلی (mood) متفاوت است. وجهیت می‌تواند با شیوه‌های مختلفی بازنمایی شود که وجه فعلی، در کنار استفاده از قیده‌های وجهی، افعال وجهی و... از انواع آن است.

۲. بحث و بررسی

صورت‌های خاصی از فعل «گرفتن» در فارسی نو برای بیان وجهیت غیر واقعی و مطرح کردن موقعیت فرضی، دستوری شده‌اند و به فارسی امروز هم رسیده‌اند. در این بخش، به بررسی تحولات تاریخی و روند دستوری‌شدگی این صورت‌ها می‌پردازیم.

۲-۱. فارسی باستان

در فارسی باستان ریشه «grab» در معنای «از آن خود کردن» (مثال ۱)، «تصرف کردن» (مثال ۲) و «اسیر کردن» (مثال ۳) به کار رفته است:

1) *xšaçam hauv agarbāyatā.*

پادشاهی را از آن خود کرد (DB, I, 41-42; Kent, 1953: 117, 120).

2) *imā dahyāva tyā adam agarbāyam...*

این کشورهایی که تصرف کردم... (DNa, 16-17; Kent, 1953: 137-138).

3) *...avam Vahyazdātam agarbāya...*

آن وهیزداته را اسیر کردند (DB, III, 47-48; Kent, 1953: 125, 127).

در دوره‌های بعدی زبان فارسی، شواهدی از کاربرد مفهوم «گرفتن» برای بیان معنای «فهمیدن» و «درک کردن» و سپس برای بیان مفهوم وجهی «فرض کردن» به چشم می‌خورد که اگرچه در متون بازمانده به زبان فارسی باستان سابقه ندارد، اما ردّ پایی از آن را در متون اوستایی می‌توان یافت. بارتلمه (۱۹۶۱: ۵۲۷) نشان داده است که فعل از ریشه «grab»، اگر در بافتی با یکی از حواس همراه شود، می‌تواند به معنی «درک و دریافت» از طریق آن حس به کار رود (Bartholomae, 1961: 527):

4) *kudadaēm vātō vāiti yim yava vātəm nānhābya hubaiditəm jīgaurva.*

این باد از کجا می‌وزد، خوش‌بوترین بادی که تاکنون با دو [منفذ] بینی حس کرده‌ام (هادخت نسک، میرفخرایی، ۱۳۸۶: ۴۴).

5) *hiiaṭ ʒβā hēm cašmainī hāngrabəm.*

هنگامی که تو را با دو چشمم درمی‌یابم (یسن ۳۱، بند ۸: Humbach et al., 1991: 128).

در سنسکریت نیز ریشه «grabh» در معانی «گرفتن»، «دریافت کردن»، «درک کردن با حواس»، «در ذهن پذیرفتن»، «فهمیدن»، «یادگرفتن» و «محاسبه کردن» به کار رفته است (نک: Monier-Williams, 1899: 371).

۲-۲. فارسی میانه

در فارسی میانه، فعل «-grift-/gīr-» از ریشه «grab» باستان به جا مانده و در متون این دوره، بیشتر در معنی «در اختیار گرفتن» و «تصرف کردن» (مثال ۶)، «چیزی را از کسی گرفتن» (مثال ۷)، «اسیر کردن» (مثال ۸) و «آغاز کردن» (مثال ۹) به کار رفته است:

6) *az ēdar tā gēhān gīrēm bē šawēm.*

از اینجا برویم تا جهان را بگیریم (کارنامه اردشیر بابکان، فصل ۲، بند ۹؛ فره‌وشی، ۱۳۵۴: ۲۸).

7) *kē rāy šarm nēst, aziš xwāstag ma gīr.*

کسی که شرم ندارد، از او مالی نگیر (اندرز آذرباد مارسپندان، بند ۳۸؛ Jamasp-Asana, 1897: 61).

8) *dō šagr rāy pad kamand bē grift.*

دو شیر را با کمند اسیر کرد (خسرو قبادان و ریدکی، بند ۱۱۸؛ Jamasp-Asana, 1897: 38).

9) *rāh ō pārs grift ud pad awištāb *hamē raft.*

راه به سوی پارس گرفت (آغاز کرد) و به شتاب همی‌رفت (کارنامه اردشیر بابکان، فصل ۲، بند ۱۵؛ فره‌وشی، ۱۳۵۴: ۳۰).

چنگیزی (۱۳۹۴) نشان داده که کاربرد فعل «-grift-/gīr-»، برای بیان مفهوم «درک کردن از طریق حواس»، از اوستا به متون زند میانه نیز راه پیدا کرده است و در بندهش نیز دیده می‌شود:

10) *abr rāy gōwēd kū abzār ī kē pad čašm ī gētīg dīdan griftan nē šāyēd.*

درباره ابر گوید که ابزاری مینوی است که با چشم گیتی نمی‌توان دید و حس کرد (درک کرد) (بندهش، بهار، ۱۳۹۰: ۹۴؛ Pakzad, 2005: 244).

به علاوه، در نمونه‌های زیر، «-grift-/gīr- pad...» کاربردی مشابه الگوهایی دارد که در آن‌ها «-hangār-/hangārd-» و «-dār-/dāšt-» به کار می‌رفتند و منشأ دو صورت «انگاشتن» و «پنداشتن» را شکل می‌دادند (نک. تسلی‌بخش و چنگیزی، ۱۳۹۹ ب و تسلی‌بخش، ۱۴۰۰). در این بافت‌ها، «-grift-/gīr-» را می‌توان «در نظر گرفتن» و «اختیار کردن» معنا کرد:

11) *mēnōg ī xrad pad puštībānīh gīrēnd... mēnōg ī brēh pad panāh frāz gīrēnd.*

مینوی خرد را به پشتیبانی (= به عنوان پشتیبان) در نظر گیرند... مینوی تقدیر را به عنوان پناه اختیار کنند (مینوی خرد، پرسش ۴۲؛ تفضلی، ۱۳۸۵: ۶۱؛ Anklesaria, 1913: 125).

12) *juwān mard kē zan ī pīr pad zanīh gīrēd.*

مرد جوانی که زن پیر به همسری اختیار کند (اندرز آذرباد مارسپندان، بند ۱۵۲؛ Jamasp-Asana, 1897: 71).

خارج از الگو و بدون گروه حرف اضافه‌ای هم می‌توان برای «-grift-/gīr-» قایل به چنین مفهومی شد:

13) *dōst ān gīr ī pad tō sūd-ōmand-tar hād.*

آن را دوست بدان (= به عنوان دوست برگزین) که برای تو سودمندتر باشد (اندرز آذرباد مارسپندان، بند ۹؛ Jamasp-Asana, 1897: 59).

در نمونه‌های (۱۴) و (۱۵)، کاربرد فعل «-grift-/gīr-» به مفهوم «فهمیدن» و «درک کردن» نزدیک‌تر است:

14) *wāzag [ō] awe gōwišn ke wīr a'ōn ku frāz gīrēd.*

کلام را باید به کسی گفت که هوشش چنان باشد که آن را دریابد (دینکرد، بند ۵۶؛ Shaked, 1979: 20).

15) *bē nūn ēn gīrēm <ī> čiš ī frašgirdīg abāyēd <ī> dagr zamān pattāyēd ud nē wišōbēd.*

اما اکنون می‌فهمم که چیز آن جهانی لازم است که دیر زمان باقی ماند و نیاشوبد (اندرز دانایان به مزدیستان، بند ۱۵؛ Jamasp-Asana, 1897: 53).

در نمونه (۱۵)، به دلیل کاربرد ضمیر در جایگاه مفعول فعل «-grift-/gīr»، عبارتی پیرو جهت روشن ساختن مرجع ضمیر نیز به کار رفته است. تکرار بسامد چنین نمونه‌هایی است که فعل «گرفتن» را در مسیر دستوری‌شدگی پیش می‌برد، به طوری که در بافت‌های خاصی در فارسی نو، با مقدم شدن در جمله و کاهش معنی واژگانی، از مقوله فعل به تدریج فاصله می‌گیرد و بدل به ابزاری دستوری برای بیان وجهیت می‌شود.

۲-۳. فارسی نو

در فارسی نو، «گرفتن» تقریباً تمام معانی دوره میانه و باستان را حفظ کرده و برای بیان تصرف کردن (مثال ۱۶)، چیزی را از کسی گرفتن (مثال ۱۷)، آغاز کردن (مثال ۱۸)، اختیار کردن (مثال ۱۹) و در نظر گرفتن (مثال ۲۰) و... به کار رفته است (برای معانی متعدد فعل «گرفتن» در فارسی نو، نک. عموزاده و همکاران، ۱۳۹۵):

از این شهرها که گرفتیم نجنیم و ایشان را نجنبانیم (بلعمی، ۱۳۷۳، ج ۴: ۷۹۴).

شاعران از اطراف روی به وی نهادند و جایزه‌ها و عطا‌های بسیار گرفتندی (بلعمی، ۱۳۷۸، ج ۲: ۷۳۲).

او را مسلط کنم بر شما که شما بت پرستیدن گرفتید و حکم تورات دست بازداشتید (بلعمی، ۱۳۷۸، ج ۱: ۴۷۵).

نگر تا به خدای شرک نیاری و با او انباز نگیری (ابوالفتح رازی، ۱۳۷۶، ج ۱۵: ۲۸۸).

سیصد هزار و سی هزار سوار بودند با سلیح، جز پیران و کودکان، هر که بیست ساله بود یا کمتر، او را از کودکان گرفتند و هر که از چهل گذشته بود، از پیران گرفتند (بلعمی، ۱۳۷۸، ج ۱: ۳۰۸).

کاربردهایی از فعل «گرفتن»، مانند نمونه‌های (۱۹) و (۲۰)، را از نظر معنایی، می‌توان زمینه‌ساز ظهور کاربردهای وجهی این فعل دانست. از آنجا که چنین کاربردهایی سابقه‌ای به قدمت کهن‌ترین متون موجود دارند، در خصوص سیر تحول آن نمی‌توان با قطعیت نظر داد. چنگیزی (۱۳۹۴) معتقد است که این معنا (دانستن و فهمیدن) حاصل دگرگونی معنایی نیست و چندمعنایی در ساخت مفهومی این ریشه وجود داشته است. با این حال، شاید بتوان

از معنایی که مونیه ویلیامز برای «*grabh*» در سنسکریت در نظر گرفته، به این نتیجه رسید که بسط استعاری موجب تحول معنایی در این واژه شده است و معنی ابتدایی، یعنی عمل فیزیکی تصرف و گرفتن شیء ای ملموس، تعمیم یافته و به معنی ثانویه، یعنی در ذهن پذیرفتن و تصرف و مالکیت مفعولی غیر عینی، تحول یافته است (Monier-Williams, 1899: 371).

«گرفتن»، به معنی «پذیرفتن در ذهن»، زیرساخت فعل‌های مرکبی مثل «پندگرفتن» (مثال ۲۱)، «عبرت گرفتن» (مثال ۲۲) و «یادگرفتن» (مثال ۲۳) را نیز تشکیل داده است:

تا پند گیرند بدین قرآن خداوندان خردها (ترجمه تفسیر طبری، ۱۳۵۶: ۸۲۷).
چون که عبرت نگیری و در سرانجام کار خود اندیشه نکنی؟ (مبیدی، ۱۳۷۱، ج ۳: ۵۰۲).
نه من تو را توفیق دادم تا قرآن بیاموختی و یاد گرفتی؟ (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۶، ج ۱۰: ۲۳۹).

و با توسیع و تعمیم، به معنی «در نظر گرفتن» و «پنداشتن»، در زیرساخت افعال مرکبی مثل «سخت گرفتن»، «آسان گرفتن» (مثال ۲۴) و «سست گرفتن» (مثال ۲۵) شرکت کرده است:

گفت آسان گیر بر خود کارها کز روی طبع / سخت می‌گیرد جهان بر مردمان
سخت کوش (حافظ، ۱۳۸۰: ۳۸۷)

برو با دلی شاد و رای بی درست / نشاید گرفت این چنین کار سست (فردوسی، ۱۳۷۳: ۱۴۶)
«گرفتن» در زیرساخت عباراتی مثل «کم چیزی گرفتن» به معنی «اهمیت ندادن» و «ناچیز انگاشتن» (۲۶)، «به چیزی گرفتن» به معنی «کمترین اهمیتی قایل شدن» (۲۷) و «به هیچ گرفتن» به معنی «بی‌اهمیت دانستن» (۲۸) نیز همین کارکرد را دارد؛ هرچند به مرور زمان، سبک‌تر شده و از بار معنایی آن کاسته شده است:

تا دیده‌ام رخ تو کم جان گرفته‌ام / اما هزار جان عوض آن گرفته‌ام (عطار، ۱۳۳۹: ۳۴۶).

بیچارگی ام به چیز نگرفتی / درماندگی ام به هیچ نشمردی (سعدی، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گرفتن»)

تو روی از پرستیدن حق میبچ / بهل تا نگیرند خلقت به هیچ (سعدی، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گرفتن»).

«گرفتن» با معنی «پنداشتن» و «در نظر گرفتن»، نخست، فعل اصلی بوده و در شخص و شمار و زمان‌های مختلف صرف می‌شده است:

زین قصه هفت گنبد افلاک پرصداست / کوتاه نظر بین که سخن مختصر گرفت (حافظ، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گرفتن»).

آنجا حشمتی باید هرچه تمامتر؛ با آن، کار پیش رود و اگر بخلاف این باشد، زبون گیرند (بیهقی، ۱۳۸۳: ۴۹۹).

اما به تدریج، با پیش رفتن این فعل در مسیر دستوری شدگی، صورت‌های صرفی محدودی از آن برای نشان دادن وجهیت به کار رفته‌اند: دو صورت اول شخص مفرد ماضی و اول شخص مفرد مضارع و صورت امر مفرد، اختصاصاً برای بیان وجهیت غیر واقعی و مطرح کردن موقعیت فرضی، دستوری شده‌اند. در این مرحله، مقدم شدن این افعال در جمله و پذیرفتن بند پیرو حاکی از آن است که «گرفتن»، در چنین بافت‌هایی، از خصیصه‌های مقوله‌ای فعل فاصله گرفته است، تاجایی که دستورنویسانی چون احمدی گیوی (۱۳۸۰، ج ۲: ۱۴۳۲ و ۱۴۸۱-۱۴۸۲) برای ساخت‌های «گرفتم»، «گیرم» و «گیر» نقش قیدی قایل شده‌اند.

صورت امر مفرد در متون فارسی دری به ندرت دچار مقوله‌زدایی شده و غالباً فعل اصلی جمله است:

دشمن هر چند حقیر باشد خُرد مگیر. (خواجه عبدالله انصاری؛ به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گرفتن»).

موی به تلبیس سیه کرده گیر / راست نخواهد شدن این پشت کوز (سعدی، ۱۳۸۴: ۱۵۲)

اما شواهد معدودی، مثل نمونه (۳۳)، نشان می‌دهد که این صرف فعل نیز در فارسی دری، در بافت‌هایی خاص، به گونه‌ای به کار رفته که می‌توان آن را در مراحل میانی مسیر دستوری‌شدگی در نظر گرفت:

گیر که گیتی همه چنگ است و نای / گیر که گیتی همه ماه است و هور
طبع تو را زان چه که گوش است کر؟ / نفس تو را زان چه که چشم است کور؟
(انوری، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گیر»).

نمونه (۳۴) نیز، از این جهت که هر دو صیغه امر مفرد و اول شخص مفرد مضارع با کارکرد یکسانی برای بیان وجهیت به کار گرفته شده‌اند، قابل توجه است:

دنیا به مراد رانده گیر آخر چه / و این نامه عمر خوانده گیر آخر چه
گیرم که به کام دل بمانی صد سال / صد سال دگر بمانده گیر آخر چه
(شمس قیس، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گیر»).

نمونه زیر از کشف‌الاسرار شاهد خوبی است بر این مدعا که «گرفتن»، به ویژه در صرف اول شخص مفرد، در بافت‌هایی خاص، به شکل دستوری‌شده و وجهی ظاهر شده است؛ در ترجمه آیه ۶۶ سوره آل عمران «هَذَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجِبْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ» (قرآن کریم)، فعل «گرفتم» بدون این که معادل واژه‌ای عربی قرار گیرد، یا فعل فاعلی مشخص را نشان دهد، صرفاً جهت بیان رویکرد گوینده به کلام و به عنوان ابزاری دستوری برای بیان وجهیت غیر واقعی (مطرح کردن فرض) به کار رفته است:

گرفتم که خصومت گیرید و حجت آرید در کار محمد که نعت و صفت وی در کتاب تورات و انجیل خوانده‌اید... باری در ابراهیم (ع) چرا حجت گیرید و دعوی کنید... که در کتاب شما نیست... (میبدی، ۱۳۷۱، ج ۲: ۱۵۶).

نمونه‌های زیر کاربرد صیغه اول شخص مفرد ماضی را که برای بیان وجهیت، دستوری‌شده نشان می‌دهد. در غالب شواهد، گوینده، با استفاده از ابزار وجهی «گرفتم»،

فرضی بودن موقعیتی را در یک جمله نشان می‌دهد و سپس، در قالب یک جمله پیرو، شرایط را در صورت محقق شدن آن فرض توصیف می‌کند:

گرفتم سگ صفت کردم آخر/ به شیر سگ نپروردندم آخر
(نظامی، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گرفتن»)

گرفتم که بر خون این مرد تشنه‌ای، وزیر ما را حرمت و حشمت بایستی داشت (بیهقی، به نقل از دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل مدخل «گرفتن»).

غالباً این توصیف از طریق استفهام انکاری شکل می‌گیرد تا مخاطب با گوینده در تصوّر شرایط پس از تحقق فرض همراه شود:

گرفتم که من برفتادم، ولایتی بدین بزرگی که سلطان دارد، چون نگاه توان داشت از خصمان؟ (بیهقی، ۱۳۸۳: ۴۲۳).

خود گرفتم کافکنم سجاده چون سوسن به دوش

همچو گل بر خرقة رنگ می‌مسلمانی بود؟ (حافظ، ۱۳۸۰: ۲۹۶)

قاعده برای صورت اول شخص مفرد مضارع نیز به همین ترتیب است:

بارخدایا! گیرم که اعضا را به آب بشویم تا از حدیث طهارت پذیرد، دل را به چه شویم تا از غیر تو طهارت پذیرد؟ (مبیدی، ۱۳۷۱، ج ۱: ۷۱۰).

یوسف گفت ای پدر، گیرم که تاکنون بر فراق می‌گریستی، امروز روز شادی است (سورآبادی؛ به نقل از ناتل خانلری، ۱۳۵۶: ۷۲).

تحلیل فرآیند دستوری‌شدگی فعل «گرفتن» نشان می‌دهد که با تحول معنایی از طریق بسط استعاری، نخست «گرفتن» در معنای «پنداشتن» و «فرض کردن»، به عنوان فعل اصلی جمله، به کار رفته است. مقدم شدن فعل بر سایر ارکان جمله در برخی بافت‌ها در مرحله بعد رخ داده و موجب شده است که بند پیرو، به‌عنوان مفعول فعل «گرفتن»، در جمله به کار رود. در این مرحله، فعل «گرفتن» محدود به صرف‌های خاص اول شخص مفرد ماضی و مضارع و امر مفرد است. به تدریج، با کمرنگ شدن خصوصیات مقوله فعل در «گرفتن»،

بند پیرو به بند پایه بازتحلیل می‌شود و از آنجا که از طریق ابزار وجهی «گرفتم/گیرم/گیر (که)»، فرضی غیر واقعی توسط گوینده مطرح می‌شود، جمله پیرو جدیدی نیاز است تا نتیجه تحقق فرض را نشان دهد. این کاربرد را می‌توان در الگوی «گرفتم/گیرم/گیر (که) x ، آنگاه y » بازنویسی کرد که در آن، x جمله بیانگر فرض است و y جمله‌ای است که نتیجه تحقق فرض و قصد گوینده از مطرح کردن موقعیت فرضی را بیان می‌کند.

در فارسی (معیار) امروز، «گیرم» (و در موارد معدود، «گرفتم») نقش وجهی خود را حفظ کرده‌اند و البته، صورت اول شخص جمع «گیریم» هم به آنها اضافه شده است:

گیرم که در باورتان به خاک نشسته‌ام / و ساقه‌های جوانم از ضربه‌های تبرهاتان زخم‌دار است / باریشه چه می‌کنید؟ (دادور، ۱۹۹۰)

گیریم که چنین باشد، تازه باید پرسید ضمیر «این» به چه چیز اشاره دارد؟ (دهقانی، ۱۳۹۴: ۶۷).

صورت امر مفرد «بگیر» و در مواردی، امر جمع «بگیرید» هم، در فارسی متأخر، به ویژه در محاوره، برای بیان وجهیت فرضی به کار می‌رود:

اصلاً بگیر/بگیرید ۳۰۰ تومن، بازم گرونه.

۳. نتیجه‌گیری

صورت‌های خاصی از فعل «گرفتن»، در تحولات زبان فارسی، برای بیان مفهوم وجهی فرض دستوری شده‌اند. «گرفتن» از ریشه «*grab*» فارسی باستان، معانی «از آن خود کردن»، «تصرف کردن» و «اسیر کردن» داشته است؛ این ریشه، در متون بازمانده به زبان فارسی باستان، برای بیان مفهوم وجهی «فرض کردن» به کار نرفته، اما ردپایی از کاربرد آن برای بیان معنای «فهمیدن» و «درک کردن»، در متون اوستایی و سنسکریت، یافت می‌شود.

در فارسی میانه، فعل «*grift-/gīr-*» از ریشه «*grab*» باستان به جا مانده و در متون این دوره، بیشتر در معنی «در اختیار گرفتن و تصرف کردن»، «چیزی را از کسی گرفتن»، «اسیر

کردن»، «آغاز کردن» و... به کار رفته است. این فعل در الگوی «*pad... grift-/gīr-*» کاربرد مشابه الگوهایی دارد که در آنها «*hangār-/ hangārd-*» (انگاشتن) و «*dār-/ dāst-*» (پنداشتن) به کار می‌رفتند. در این بافت‌ها، «*grift-/gīr-*» را می‌توان «در نظر گرفتن» و «اختیار کردن» معنا کرد.

در فارسی نو، «گرفتن»، علاوه بر حفظ معانی گذشته، در صورت‌ها و بافت‌های خاص، به کار کرد وجهی نزدیک شده است: با تحول معنایی از طریق بسط استعاری، معنی اصلی، یعنی عمل فیزیکی تصرف و گرفتن شیء‌ای ملموس، تعمیم یافته و به معنی ثانویه، یعنی در ذهن پذیرفتن و تصرف و مالکیت مفعولی غیر عینی، تحول یافته است. بدین ترتیب، «گرفتن» در معنای «پنداشتن» و «فرض کردن»، نخست، به‌عنوان فعل اصلی جمله به کار رفته و سپس، با مقدم شدن فعل بر سایر ارکان جمله و پذیرفتن بند پیرو به عنوان مفعول، مفهوم وجهی فرض را بازنمایی کرده است. در این مرحله، فعل «گرفتن» محدود به صرف‌های خاص اول شخص مفرد ماضی و مضارع و امر مفرد است. به تدریج، با کم‌رنگ شدن خصوصیات مقوله فعل در «گرفتن»، بند پیرو به بند پایه بازتحلیل می‌شود و از آنجا که از طریق ابزار وجهی «گرفتم/گیرم/گیر (که)»، فرضی غیر واقعی توسط گوینده مطرح می‌شود، جمله پیرو جدیدی نیاز است تا نتیجه تحقق فرض را نشان دهد. این کاربرد را می‌توان در الگوی «گرفتم/گیرم/گیر (که) x ، آنگاه y » بازنویسی کرد که در آن، x جمله بیانگر فرض است و y جمله‌ای است که نتیجه تحقق فرض و غرض گوینده از مطرح کردن موقعیت فرضی را توصیف می‌کند. غالباً این توصیف از طریق استفهام انکاری شکل می‌گیرد تا مخاطب با گوینده، در تصور شرایط پس از تحقق فرض، همراه شود.

در فارسی (معیار) امروز، «گیرم»، «گرفتم»، «بگیر» و در مواردی، امر جمع «بگیرید»، به‌ویژه در محاوره، برای بیان وجهیت فرضی به کار می‌رود.

منابع

الف. منابع فارسی

- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی. (۱۳۷۶). *روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن*، به کوشش و تصحیح محمدجعفر یاحقی و محمدمهدی ناصح، ۲۰ ج، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- احمدی گیوی، حسن. (۱۳۸۰). *دستور تاریخی فعل*، ج ۲، تهران: قطره.
- بلعمی، محمد بن محمد. (۱۳۷۳). *تاریخنامه طبری*، گردانیده منسوب به بلعمی، بخش چاپ‌نشده، به تصحیح و تحشیه محمد روشن، ج ۳ و ۴. تهران: البرز.
- بلعمی، محمد بن محمد. (۱۳۷۸). *تاریخنامه طبری*، گردانیده منسوب به بلعمی، به تصحیح و تحشیه محمد روشن، ج ۱ و ۲، تهران: سروش.
- بهار، مهرداد. (۱۳۹۰). *بندهش*، تهران: انتشارات توس.
- بیهقی، ابوالفضل. (۱۳۸۳). *تاریخ بیهقی*، تصحیح علی‌اکبر فیاض، تهران: علم.
- ترجمه تفسیر طبری*. (۱۳۵۶). به تصحیح و اهتمام حبیب یغمائی، ج ۴، تهران: توس.
- تسلی‌بخش، فهیمه. (۱۴۰۰). «پیدایش فعل "پنداشتن" در زبان فارسی و کارکردهای وجهی آن». *تاریخ ادبیات*، ۱۴(۱)، ۱۲۶-۱۰۳.
- تسلی‌بخش، فهیمه و چنگیزی، احسان. (۱۳۹۹الف). «دستوری‌شدگی صورت‌های زبانی مشتق از "گفتن"». *زبان و ادبیات فارسی دانشگاه خوارزمی*، ۲۸(۸۹)، ۱۰۱-۱۲۹.
- تسلی‌بخش، فهیمه و چنگیزی، احسان. (۱۳۹۹ب). «روند دستوری‌شدگی انگار/انگاری». *پژوهش‌های زبانی*، ۱۱(۲)، ۷۲-۴۹.
- تفضلی، احمد. (۱۳۸۵). *ترجمه مینوی خرد*، به کوشش ژاله آموزگار، تهران: توس.
- جعفری‌دهقی، محمود، منشی‌زاده، مجتبی و تسلی‌بخش، فهیمه. (۱۳۹۹). «بررسی پیدایش فعل وجهی "رسیدن" در فارسی از منظر دستوری‌شدگی»، *علم زبان*، ۷(۱۱)، ۴۴-۷.
- چنگیزی، احسان. (۱۳۹۴). «گرفتار، صفت بهمن». *زبان‌شناخت*، ۶(۲)، ۹۹-۱۱۵.
- چنگیزی، احسان. (۱۳۹۹). «دستوری‌شدگی "هشتن" در متون ادب فارسی». *تاریخ ادبیات*، ۱۳(۲)، ۱۰۴-۷۹.
- حافظ، شمس‌الدین محمد. (۱۳۸۰). *دیوان غزلیات*، به کوشش خلیل خطیب‌رهبر، تهران: انتشارات صفی‌علیشاه.

- دادور، شهریار. (۱۹۹۰). *از ارتفاع قله نام و ننگ*. استکهلم.
- داوری، شادی. (۱۳۹۴). «از اجبار تا یقین، تکوین و تحول معانی وجهی "باید" براساس فرایند معین‌شدگی»، *جشن‌نامه دکتر کورش صفوی*، به کوشش مهرداد نغزگوی کهن و محمد راسخ‌مهند، تهران: سپاه‌رود.
- داوری، شادی و نغزگوی کهن، مهرداد. (۱۳۹۵). *زبان فارسی در گذر زمان*، مجموعه مقالات. تهران: کتاب بهار.
- دلارامی‌فر، منصوره، یوسفیان، پاکزاد، اله‌بخش، محمد و آهنگر، عباسعلی. (۱۳۹۶). «روابط معنایی فعل "گرفتن" در زبان فارسی: رویکرد معنی‌شناسی قالب‌بنیاد فیلمور (۱۹۹۷)». *پژوهش‌های زبانی*، ۱۸(۱)، ۷۹-۹۸.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). *لغت‌نامه دهخدا*، چاپ دوم از دوره جدید، ج ۸، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران با همکاری انتشارات روزنه.
- دهقانی، محمد. (۱۳۹۴). «نگاهی به خوانش دولت‌آبادی از تاریخ بیهقی». *نقد کتاب ادبیات و هنر*، ۱، ۶۱-۷۰.
- رضایی، والی. (۱۳۹۳). «گواه‌نمایی در زبان فارسی امروز». *پژوهش‌های زبانی*، ۵(۱)، ۴۰-۲۱.
- سعدی، مصلح‌الدین. (۱۳۸۴). گلستان. تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، تهران: انتشارات خوارزمی.
- عطار نیشابوری، فریدالدین محمد. (۱۳۳۹). *دیوان قصائد و ترجیعات و غزلیات*. با تصحیح و مقابله و مقدمه سعید نفیسی، تهران: کتابخانه سنائی.
- عموزاده، محمد، کریمی‌دوستان، غلامحسین و شریف، بابک. (۱۳۹۶). «شبکه معنایی فعل گرفتن بر اساس انگاره چندمعنایی اصول‌مند». *پژوهش‌های زبانی*، ۱۷(۱)، ۱۳۶-۱۱۷.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۷۳). *شاهنامه*. به کوشش جلال خالقی مطلق، زیر نظر احسان یارشاطر، ج ۳، کالیفرنیا: بنیاد میراث ایران.
- فروه‌وشی، بهرام. (۱۳۵۴). *کارنامه اردشیر بابکان*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- قرآن کریم
- لایتنز، جان. (۱۳۹۱). *درآمدی بر معنی‌شناسی زبان*، ترجمه کورش صفوی، تهران: علمی
- میبیدی، ابوالفضل رشیدالدین. (۱۳۷۱). *کشف‌الاسرار و عمده‌الابزار*، به سعی و اهتمام علی اصغر حکمت، ۱۰ ج، تهران: امیرکبیر.
- میرفخرایی، مهشید. (۱۳۸۶). هادخت‌نسک. ویراست جدید، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۵۶). **یوسف و زلیخا**؛ از تفسیر تربت جام ابوبکر عتیق سوراآبادی، تهران: امیر کبیر.

همایونفر، مژگان. (۱۳۹۲). «بررسی روند دستوری شدگی فعل‌های وجهی زبان فارسی براساس پارامترهای لمان». **دستور**، ویژه‌نامه نامه فرهنگستان، ۹، ۵۰-۷۳.

ب. منابع لاتینی

Anklesaria, T. D. (1913). *Dânâk-u Mainyô-i Khard*. Bombay.

Quran

Amozadeh, M., Karimi Doostan, G., & Sharif, B. (2016). The Semantic Network of “Gereftan” in Persian Based on Principled Polysemy Model. *Language Research*, 7(1), 117-136.

Natel Khanlari, P. (1977). Yusof & Zuleikha, taken from Tafsir-i Sur Abadi, Tehran: Amir Kabir (In Persian)

Mirfakhrai, M. (2007). *Hādōxt Nask*, New ed., Tehran: IHCS Publication. (In Persian)

Lyons, J. (2012) *Language semantics; an introduction*, translated by Kourosh Safavi, Tehran: Elmi. (In Persian)

Bartholomae, C. (1961). *Altiranisches Wörterbuch*, Berlin: W. De Gruyter.

De Haan, F. (2006). “Typological approaches to modality”. In W. Frawley, et al. (eds.). *The Expression of Modality*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

Frawley, W. (1992). *Linguistic Semantics*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Heine, b., Claudi, U., & Hünnemeyer, F. (1991). *Grammaticalization: A conceptual framework*. Chicago: University of Chicago Press.

Heine, b. (2003). “Grammaticalization”. In *The Handbook of Historical Linguistics*, Janda & Joseph (eds.), Oxford Blackwell, 575-601.

Hopper, P. & Traugott, E. (1991). “On Some Principles of Grammaticalization”. *Approaches to Grammaticalization*, Traugott & Heine (eds.), Vol.1, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Hopper, P. & Traugott, E. (2003). *Grammaticalization*. 2nd edition. Cambridge University Press.

Humbach, H., Elfenbein, J., & Skjvaervo, P. O. (1991). *The Gāthās of Zarathushtra and the Other Old Avestan Texts*, Part I, Heidelberg: Winter.

Jamasp-Asana, J. M. (1897/1913). *Pahlavi Texts*, Bombay: Fort Printing Press.

- Kent, R. G. (1953). *Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon*. New Haven: American Oriental Society.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary*, Oxford: The Clarendon Press.
- Pakzad, F. (2005). *Bundahišn*. Zoroastrische Kosmogonie und Kosmologie. Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. (2nd ed.). Cambridge: University Press.
- Shaked, Sh. (1979). *The Wisdom of Sasanian Sages, (Dēnkard VI)*. Boulder, Colorado.
- Von Wright, G. H. (1951). *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North Holland.
- Van der Auwera, J. & Plungian, V. (1998). "Modality's semantic map". *Linguistic Typology*, 2: 79–124.

References

- Attar Neishabouri, F. (1960) *Divan e Ghasaed, Tarji'at va Ghazaliyat*, ed, by Nafisi, S. Tehran: Sana'i Library. (in Persian).
- Bahar, M. (2012) *Bondahesh*. Tehran: Toos [In Persian]
- Bal'ami, M. (2000) *Tarikhname-ye Tabari*, ed. by Mohammad Roshan. Vol. 1, Tehran: Soroush [In Persian]
- Bal'mi, M. M. (1994). *Târixnâme-ye Tabari*, M. Rowshan (Ed.), Vol. 3-4, Tehran, Alborz, (in Persian).
- Beyhaghi, A. (2005) *Tarikh-e Beyhaghi*. ed. by Ali Akbar Fayyaz, Tehran: Elm [In Persian]
- Changizi, E. (2016). Gereftâr (perceivable) as an Adjective for Bahman. *Language Studies*, 7(14), 99-115. (in Persian).
- Changizi, E. (2021). Grammaticalization of heštan in Persian literary texts. *Literature History*, 13(2), 105-124. (in Persian).
- Davari, Sh. & Naghzguy-Kohan, M. (2016). *Persian Language through Time*. Tehran: Ketab-e Bahar Publishing Company. (in Persian).
- Davari, Sh. (2015). From "Obligation" to "Certainty": The Development of modal meanings of bâyard "must" in Persian based on auxiliation. In Mehrdad Naghzguy-Kohan & Mohammad Rasekhmahand (eds), *Jashn-Nameye Dr. Kourosh Safavi*. 111-151. Tehran: Siyahroud. (in Persian).

- Dehghani, M. (2015), A glance at Dowlatabadi's reading of Tarix-e Beyhaghi, *Literature Quarterly Book Review*, 1, 61-70 (In Persian).
- Dehkhoda, A. (1999) *Dictionary*. Tehran: University of Tehran [In Persian]
- Delaramifar, M., yousefian, P., allahbakhsh, M., & Ahangar, A. (2017). Semantics Relations of Persian Verb "gereftan": Filmore's Frame Semantic (1997). *Language Research*, 8(1), 79-98 (In Persian).
- Farahvashi, B. (1975) *Kārnāme-ye Ardeshir-e Bābakān*. Tehran: Tehran University Press [In Persian]
- Ferdowsi, A. (1998) *Shahname*. By the Effort Jalal Khleghi Motlagh. Under Supervision Ehsan Yarshater. 8 Vols. Kalifornia: Foundation of Iran Heritage [In Persian]
- Givi, H. (2001) *The Historical Grammar of Persian*. 2 Vol. Tehran: Ghatre [In Persian]
- Hafiz, Sh. M. (2002) *Divan i Qazaliyat*, ed. by Khalil Khatib Rahbar. Tehran: Safi Ali Shah [In Persian]
- Homayunfar, M. (2014). "A study on the process of grammaticalization of modal verbs in Persian, based on Lehmann's parameters", *Dastour, Nameh Farhangestan*, 9, 50-73 (In Persian)
- Jafari Dehaghi, M., Monshizadeh, M., & Tasalibakhsh Kaseb, F. (2020). The Study of the Emergence of Modal Functions of the Verb "Residan" (to arrive) in Persian from the Perspective of Grammaticalization. *Language Science*, 7(11), 7-44. (in Persian).
- Meybodi, A., (1992). *Kashf-ul-Asrar va Oddat-ul-Abrar*. ed. by Hekmat, A. 10 Vol., Tehran, Amirkabir, (in Persian).
- Razi, A. (1991) *Rawz al-jinan wa ruh al-jinan fi tafsir al Quran*, ed. by Mohammad Jafar Yahaghi and Mohammad Mehdi Nasseh, Mashhad: Astan Quds Razavi, Islamic Research Foundation [In Persian]
- Rezai, V. (2014). Evidentiality in Contemporary Persian. *Journal of Language Research*, 5(1), 21-40. (in Persian)
- Sa'di, M. (2002) *Golestan*. Gholam Hoseyn Yusefi (ed). Tehran: Kharazmi [In Persian]
- Tabari, M. (1977) *The Translation of the Tabari's Exegesis*. ed. by Habib Yaghma'i. 3 Vol. Tehran: Toos [In Persian]
- Tafazzoli, A. (2007) *Translation of Minooye Kherad*. ed. by Jaleh Amouzgar. Tehran: Toos [In Persian]

-
- Tasalli Bakhsh, F. (2021). The Emergence of the Verb "Pendâštan" in Persian Language and its Modal Functions. *Literature History*, 14(1), 103-126. (in Persian).
- Tasalli Bakhsh, F., & Changizi, E. (2021). Grammaticalization Process of engâr / engâri. *Language Research*, 11(2), 49-72. (in Persian).
- Tasallibakhsh, F., & Changizi, E. (2020). "Grammaticalization of Linguistic Forms Derived from 'goftan'", *Persian Language and Literature*, Khwarizmi University, 28(89), 101-129. (in Persian).
- Shahriar, M. (1990). *Az irtifa'-i qullih-'i nam van ang*. Stockholm. (in Persian)